

Arne Pape

§20 – Fagbrev gjennom dokumentasjon av realkompetanse i Norge

Arne Pape

§20 – Fagbrev gjennom dokumentasjon av realkompetanse i Norge

© Forskningsstiftelsen Fafo 2000
ISSN 0804-5135

Innhold

A. Bakgrunn	5
1 Innledning: Norsk lovgivning om uformell læring og dokumentasjon av realkompetanse	5
2 Arbeidsmarkedet i Norge	5
3 Utdanningssystemet	6
4 Fagopplæringsystemet	6
5 Reform 94	8
6 Debatten om etter- og videreutdanning	9
B. Undersøkelsen	11
1 Problemstillinger og data	11
2 Norske bedrifter og arbeidstakeres vurdering av §20	12
3 Hva forteller statistikken?	15
4 Praksis og vurdering i fylkene	18
5 Årsaken til eksplosjonen	23
6 Hvordan blir §20-ordningen i framtida?	24
Referanser	26

A. Bakgrunn

1 Innledning: Norsk lovgivning om uformell læring og dokumentasjon av realkompetanse

I lov om voksenopplæring fra 1976 ble det slått fast at norske arbeidstakere skulle ha adgang til å få en formell dokumentasjon av realkompetanse som var tilegnet utenfor det formelle utdanningssystemet. Muligheter til læring og utvikling gjennom arbeidet har også spilt en viktig rolle i andre deler av norsk arbeidslovgivning. I Arbeidsmiljøloven – som kom i 1977 – blir utforming av jobbene slik at de gir adgang til deltakelse i beslutninger, og fremmer faglig utvikling framholdt som et viktig mål. Verdien av den praktiske læringsprosess som skjer gjennom arbeidet, både for den enkelte arbeidstaker og for virksomhetene, er tillagt stor vekt i norsk arbeidslovgivning.

Det har imidlertid skjedd lite når det gjelder utvikling av metoder og institusjonelle ordninger på dette området. Den langt viktigste formen for dokumentasjon av uformell kompetanse i norsk arbeidsliv er adgangen til å gå opp til fagprøve på grunnlag praktisk yrkeserfaring som ble innført i lov om fagopplæring i arbeidslivet som kom i 1952. I §20 i denne loven heter det at «*fagprøve/svenneprøve kan avlegges utenom læreforhold. For førstegangsprøve må det dokumenteres minst 25 prosent lengre, allsidig praksis i faget enn den fastsatte læretid.*» Denne bestemmelsen har spilt en viktig rolle i norsk arbeidsliv. Dette notatet vil gi en gjennomgang av erfaringer og synspunkter på denne bestemmelsen, og den politiske debatten som pågår om hvilken rolle denne bestemmelsen skal spille i norsk utdannings- og kompetansepolitikk.

2 Arbeidsmarkedet i Norge

Den norske arbeidstyrken er for tida på 2,3 mill, og utgjør cirka 73 prosent av befolkningen mellom 16 og 74 år. Arbeidsledigheten er lav – cirka 3,5 prosent, og antallet sysselsatte lønntakere er noe over 2 mill, fordelt på sektor og utdanningsnivå som vist i tabell 1 og 2.

Tabell 1 Norske lønntakere etter sektor. Prosent

Primærindustri, bygg og anlegg og olje	Privat tjenesteyting	Kommuner og fylkeskommuner	Statlige virksomheter
24,4	40	25,7	9,9

Tabell 2 Norske lønnstakere etter utdanningsnivå. Prosent

Grunnskole	Videregående 1	Videregående 2	Universitet og høyskole
13,6	21,1	35,5	30,1

Femtiseks prosent av de norske lønnstakerne er organisert. Noe over halvparten av disse 30 prosent – er tilsluttet LO, som i hovedsak organiserer arbeidere i privat sektor, og arbeidere og lavere funksjonærer i offentlig sektor. Tradisjonelt har LO vært den dominerende hovedsammenslutningen i Norge. De øvrige er tilsluttet tre forskjellige hovedsammenslutninger, eller er organisert i frittstående forbund. Den viktigste arbeidsgiverforeningen i privat sektor er NHO. Kommunenes Sentralforbund organiserer kommunale eller fylkeskommunale virksomheter.

3 Utdanningssystemet

Det norske utdanningssystemet er delt i tre organisatoriske nivåer. Grunnskolen er tiårig og enhetlig, og driften av grunnskolen er kommunenes ansvar. Videregående utdanning er tre år for de utdanningsretningene som ikke omfatter læring i bedrift, og fire år for de utdanningsretningene som omfatter opplæring i bedrift. Videregående utdanning er en fylkeskommunal oppgave, og hvert fylke har en utdanningsetat med ansvar for denne utdanningen. Fagopplæringskontoret er en avdeling i denne etaten. Universiteter og høyskoler er, med enkelte unntak, statlige institusjoner.

4 Fagopplæringsystemet

Det norske systemet for fagopplæring er i prinsippet organisert som et trepartssamarbeid. Det sentrale organet i dette samarbeidet er Rådet for opplæring i arbeidslivet (RFA), som blir oppnevnt av Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet (KUF). Rådet har representanter fra arbeidslivet og departementet. Representantene fra arbeidslivet har flertall i rådet, og det er like mange representanter fra arbeidsgiver og arbeidstakersiden – fem fra arbeidstakerne, fem fra arbeidsgiversiden og fem oppnevnt etter forslag fra departementet. Rådet skal bistå departementet i spørsmål om fagutdanning, og generelt arbeide for å fremme fagopplæring.

For ulike faggrupper oppnevner departementet opplæringsråd. En tredjedel av medlemmene i rådene oppnevnes etter forslag fra arbeidstakersiden, en tredjedel etter forslag fra arbeidsgiversiden og en tredjedel fra skoleverket etter forslag fra departementet. Antall medlemmer i rådene skal være minst tre og maksimalt 15. Rådene utarbeider forslag til fagplaner, og er klageinstanser for vedtak fattet i yrkesnemndene. Departementet er klageinstans for vedtak fattet i opplæringsrådet.

Totalt finnes det 20 råd for følgende faggrupper:

1. Berg, bygg- og anleggsgfag
2. Bilde, fotografi og grafiske fag
3. Byggtekniske fag
4. Doudji
5. Elektronikkfag
6. Flyfag
7. Handels- og kontorfg
8. Helse- og sosialfag
9. Håndverksfag
10. Kjemi- og prosessfag
11. Hotell- og restaurantfag
12. Metall- og elektromekaniske fag
13. Naturbruksfag
14. Næringsmiddelfag
15. Oljerelaterte fag
16. Servicefag
17. Tekstil- og konfeksjonsfag
18. Transportfag
19. Transporttekniske og maritime fag
20. Trefag

I hvert fylke er det en fylkesopplæringsnemnd. Nemnda består av sju representanter. To fra arbeidstakere, to fra arbeidsgiverne, to politikere og én representant for lærlingene.

Nemndas oppgaver omfatter følgende:

- Skaffe lærlinger til bedriftene
- Godkjenne lærebedrifter
- Overvåke læringsforholdene i bedriftene
- Godkjenne praksis til §20-kandidater
- Avholde fag- og svenneprøve

Videre finnes et fagopplæringskontor som er har en sekretariatsfunksjon i forhold til yrkesnemnda. Fagopplæringskontoret er en avdeling av den fylkeskommunale utdanningsetaten. Fylkeskommunen ved y-nemnda oppnevner nødvendige prøvenemnder.

5 Reform 94

I 1994 ble det gjennomført en ny lov om videregående utdanning. Loven har som formål å gi alle enten en avsluttet yrkesutdanning eller adgang til videre studier ved høyskoler og universiteter. Videregående utdanning ble delt i 13 forskjellige studieretninger som gjennom ulike veier leder til en yrkesutdanning eller studiekompetanse. Studieretningene er:

1. Allmenne, økonomiske og administrative fag
2. Byggfag
3. Elektrofag
4. Formgivingsfag
5. Hotell- og næringsmiddelfag
6. Helse- og sosialfag
7. Idrettsfag
8. Kjemi- og prosessfag
9. Musikk, dans og drama
10. Mekaniske fag
11. Naturbruk
12. Tekniske byggfag
13. Trearbeiderfag

Strukturen i reformen er at hver studieretning starter med et ettårig grunnkurs. Grunnkursene består dels av allmennfag som er felles for alle studieretningene, dels av ulike fag som er spesielle for de ulike studieretningene. Neste år er for de aller fleste fagene skolebasert undervisning, VK1. Fagene det undervises i er fremdeles en kombinasjon av allmennfag og yrkesteoretiske fag, men innslaget av allmennfag er redusert og de yrkesteoretiske fagene er spesialisert mot en eller en undergruppe av de fag-yrkesutdanningene som ligger under studieretningen.

Antallet forskjellige VK1 varierer mye fra studieretning til studieretning. Mens det er to forskjellige VK1 for kjemi- og prosessfagene, er det 17 innen mekanisk studieretning. Etter VK1 vil utdanning til de aller fleste fagene under lov om fagopplæring foregå i bedrift i to år.

En forutsetning for en slik ordning var et langt nærmere samarbeid mellom fagopplæringssystemet og det øvrige utdanningssystemet.

Samtidig ble en rekke nye fag lagt inn under Lov om fagopplæring. De viktigste av disse var fag innen helse- og sosialsektoren, handel- og kontorfag og servicefag. I praksis var dette stort sett kvinneyrker hvor det tidligere ikke hadde vært verken noen spesielle krav til utdanning eller eksistert noe utdanningstilbud.

Reform 94 var av flere grunner en nødvendig reform. Det gamle systemet hadde en lang rekke svakheter. Systemet var lite effektivt, og førte blant annet til at mange unge mennes-

ker gikk lang tid i videregående utdanning uten å oppnå et resultat som ga dem adgang til høyere utdanning eller utdanning til et yrke.

I forhold til §20-ordningen skapte reformen imidlertid problemer. Adgangen til å gå opp til fagprøve utenom læreforhold ble praktisert ved at en kandidat attesterte sin praksis, og søkte yrkesnemnda om å få den godkjent. Dersom praksis ble godkjent, måtte kandidaten gå opp til en praktisk prøve på samme måte som lærlinger.

For å få fagbrev måtte kandidaten videre bestå en teoretisk prøve. Spørsmålet omkring denne prøven har vakte betydelig debatt. Etter gammel ordning var de teoretiske kursene underlagt fagopplæringssystemet. Prøvene var alt vesentlig yrkesorienterte og knyttet til det aktuelle faget. Kravene til allmennfag var små. Etter reform 94 ble det forslått at disse kursene skulle erstattes av studieretningsfagene som ledet opp til den bedriftsbaserte undervisningen. Når studieretningsfagene var bestått, skulle kandidatene kunne melde seg opp til den praktiske prøven i faget for å avlegge fag- eller svenneprøve. Godkjenning av praksis skulle fremdeles ligge til yrkesopplæringsnemnda i fylkeskommunen. På denne måten ville man få et utdanningssystem som sikret at alle innen et fag hadde gått gjennom den samme utdanningen.

Dette forslaget vakte sterk motstand både fra fagbevegelsen og arbeidsgiverhold. Den viktigste innvendingen var at en slik ordning ville legge så stor vekt på skolebasert undervisning og ulike former for allmennfag at den i praksis ville gjøre det svært vanskelig for erfarne ufaglærte arbeidere, som fullt ut oppfylte de praktiske og yrkesmessige kravene som ble stilt til fagarbeidere, å dokumentere sin yrkesmessige realkompetanse. Innvendingene ble i første omgang møtt med at man innførte en frist for å gå opp etter gammel ordning. Etter flere forlengelser ble fristen for å melde seg opp til §20-prøve etter gammel ordning satt til utgangen av 1997.

6 Debatten om etter- og videreutdanning

I begynnelsen av 1990-åra ble det startet en omfattende debatt om arbeidstakernes rett og mulighet til etter- og videreutdanning. Bakgrunnen til debatten var i hovedsak tre forhold. For det første en omfattende teknologisk utvikling, og en stadig sterkere interesse for kompetanse som konkurransefaktor. Videre viste stigende arbeidsløshet hvor vanskelig det var for arbeidstakere med svak formell utdanning å skaffe seg jobber. Særlig følte dette urettferdig for eldre arbeidstakere som ikke hadde hatt de mulighetene til utdanning som senere generasjoner har fått. Det tredje forholdet var at de store årskullene som ble født etter annen verdenskrig nå er i ferd med å nå en alder som gjør dem sårbare på arbeidsmarkedet, og at de i økende grad både representerer en potensiell utgift for samfunnet og et betydelig bortfall av arbeidskraft i et allerede svært stramt arbeidsmarked. Et utvalg (NOU 1997:25) ble nedsatt for å utrede problemet med å legge et grunnlag for en etter- og videreutdanningsreform – spesielt rettet mot arbeidstakere som ikke hadde hatt de mulighetene til utdanning som dagens samfunn gir.

I debatten om etter- og videreutdanningsreformen kom spørsmålet om dokumentasjon av realkompetanse generelt, og §20-ordningen spesielt, til å spille en viktig rolle. Diskusjo-

ner og undersøkelser viste at det var en utbredt oppfatning både blant arbeidstakere og arbeidsgivere at realkompetansen til de ansatte var betydelig høyere enn det deres formelle utdanning kunne tyde på. Samtidig ble det – særlig fra eldre arbeidstakere – gitt uttrykk for blandede følelser overfor utsiktene til å gå tilbake til skolebenken. En allment godkjent dokumentasjon av den praktiske kompetansen man hadde tilegnet seg i arbeidslivet kombinert med arbeidsformer med større læringspotensial, ble fra flere hold framholdt som et viktig alternativ til mer tradisjonelle og kursorienterte læreformer. Erfaringene vi etter hvert hadde fått ved §20-ordningen, ble i denne sammenheng trukket fram som et eksempel på hvordan dette kunne gjøres.

Den økte interessen for kompetansespørsmål, flere nye fag under lov om fagopplæring, usikre forhold på arbeidsmarkedet og utsikten til å miste muligheten til å kunne dokumentere det man hadde lært gjennom praktisk arbeid, førte til at søkningen til å avlegge fagprøve etter §20 eksploderte. Fra et nivå på 6000–7000 kandidater i året, opplevde man at det ved inngangen til 1998 var mer enn tre ganger så mange som hadde meldt seg opp som §20-kandidater.

B. Undersøkelsen

1 Problemstillinger og data

Dette notatet skal beskrive hvordan §20-ordningen har virket i denne perioden. Dels vil det analysere den kraftige økningen i bruk av denne ordningen og belyse nærmere hva som var drivkreftene som ligger til grunn for økningen, dels vil det beskrive hvordan ordningen praktiseres, og hvordan fagopplæringssystemet har håndtert denne økningen. Siste del av notatet er en gjennomgang og drøfting av den politiske behandlingen av konfliktene omkring ordningen, og det videre arbeidet med utvikling av metoder og for dokumentasjon av realkompetanse i Norge.

Notatet bygger på flere former for data og bakgrunnsmateriale. Interessen omkring kompetansespørsmål generelt og dokumentasjon av realkompetanse mer spesielt, har ført til at ordningen har vært gjenstand for flere undersøkelser, og notatet vil presentere de viktigste resultatene av noen av disse undersøkelsene.

KUF har samlet inn statistikker fra fylkeskommunene om antallet kandidater som har gått opp til fagprøve etter §20 i perioden 1.1. 1996 til 1.10. 1998. Rapportene gir opplysninger om hvor mange som har gått opp til prøve i ulike fag, og hvor mange som har bestått, i alle fylkeskommunene. Analyse av disse rapportene vil bli brukt både til å kaste lys over hvilke yrker og virksomheter som har vært mest aktive i bruk av ordningen, og gi opplysninger om forskjeller mellom fylkeskommunene.

For å belyse ulikheter i bruk av ordningen i fylkeskommunene er det foretatt intervjuer av fagopplæringssjefene i alle fylkeskommunene. Fagopplæringssjefene ble spurt om hvordan ordningen ble praktisert; hvilke rutiner og arbeidsformer man hadde, hvilke former for regler man fulgte i forbindelse med fagprøve etter §20, og hvordan arbeidet med denne ordningen ble prioritert i forhold til andre oppgaver som ligger til fagopplæringskontorene.

Videre ble de spurt om hvordan nemndene arbeidet, og hvilke organisasjoner som var representert i dem. Det ble også spurt om hvilket inntrykk man hadde av interessen for ordningen fra ulike deler av næringslivet og forvaltningen, og hvilken rolle fagorganisasjonene spilte i forbindelse med §20-ordningen.

Fagopplæringssjefene ble også spurt om hvilken betydning de mente ordningen hadde, deres vurdering av sterke og svake sider ved ordningen generelt, og hvordan den ble praktisert.

2 Norske bedrifter og arbeidstakeres vurdering av §20

Det er i det siste foretatt flere undersøkelser om erfaringer og synspunkter på etter- og videreutdanning blant norske arbeidstakere og arbeidsgivere. En studie (Reichborn, Kleven og Pape 1998) undersøkte synspunktene på §20 dels fra bedriftenes side, dels fra kandidatenes side. Bedriftenes vurderinger ble kartlagt gjennom telefonintervju med personalansvarlig ved 150 bedrifter¹ fra privat sektor med mer enn 20 ansatte.

Kartleggingen viste at ordningen var godt kjent. Flertallet av bedriftene – 83 prosent – kjente til ordningen, og blant disse var den brukt av et flertall – 76 prosent.

Omfanget av bruken var stort. Blant bedriftene som kjente ordningen utgjorde antallet fagarbeidere som hadde tatt fagbrev etter §20 de siste tre åra cirka ni prosent per år av bedriftens fagarbeidere. Dette var omtrent dobbelt så mange som antall lærlinger som tok fagbrev per år i disse bedriftene. I perioden 1995–1997 ble det altså utdannet dobbelt så mange fagarbeidere etter §20 som gjennom ordinær fagutdanning.

Man mente at antallet som kunne benytte ordningen var stort. Bedriftene anslo i gjennomsnitt at halvparten av de ufaglærte kunne komme inn under ordningen dersom de selv ville. På spørsmål om hva bedriften var tjent med, svarte man at det var i bedriftens interesse at omtrent alle – eller mer enn 80 prosent – av dem som hadde mulighet for det, faktisk tok fagbrev.

Bedriftene sa seg i stor grad enige i utsagn som uttrykte positive vurderinger av ordningen, som for eksempel at den styrket bedriftene ved å øke den formelle kompetansen hos personalet, virket motiverende for læring, og bidro til kvalitet i arbeidet gjennom økt kompetanse. Samtidig la de liten vekt på begrensninger ved ordningen, som for eksempel at den ikke er basert på ny læring, ikke dokumenterer den samlede realkompetansen, og at den gjør det lettere for arbeidstakerne å finne annet arbeid.

De ansatte vi telefonintervjuet var trukket fra et tilfeldig utvalg av 402 personer som hadde avlagt fagprøve etter §20 i løpet av de tre siste åra. Disse var:

- I hovedsak menn (83 prosent).
- Aldersmessig spredt fra under 20 til over 50 år, men med en klar overvekt av folk mellom 30 og 45. Gjennomsnittsalderen var 37 år.
- Omtrent 60 prosent kom fra vareproduserende næringer, 40 prosent arbeidet i industrien.
- Mange var fra små bedrifter. En tredjedel var fra bedrifter med 20 eller færre ansatte, og over halvparten fra bedrifter med mindre enn 50 ansatte.

De ansattes syntes:

- Den viktigste grunnen til at man hadde avlagt fagprøve var ønsket om dokumentasjon av kompetanse og en sterkere stilling på arbeidsmarkedet. Også ønsket om læring og utvikling ble tillagt stor betydning.

¹ Medlemsbedrifter i NHO.

- Begrunnelsen varierte med ulik livssituasjon. Yngre la større vekt på posisjon på arbeidsmarkedet og lønn og trygghet i jobben, mens eldre la sterkere vekt på påvirkning fra omgivelsene.
- De fleste hadde opplevd positiv interesse og høy grad av støtte fra arbeidsgiver. Over to tredjedeler opplevde bedriften som aktivt støttende når de arbeidet med forberedelsene til fagprøven, og nesten tre fjerdedeler oppga at bedriften ytte økonomisk assistanse. På dette området var det liten forskjell på små og store bedrifter, og på bedrifter i ulike bransjer.
- De spurte mente stort sett at kravene som blir stilt – både til teori og praksis – var slik de bør være. De mente at teorien² var nyttig og lærerik, de var stort sett ikke enig i at den er for vanskelig.
- De synes fagbrevet i rimelig grad dokumenterte de yrkesferdighetene de hadde.
- De fleste var fornøyd med utbyttet av arbeidet med fagbrevet, særlig de som la størst vekt på læring og utvikling som begrunnelse for å ta fagbrev.

En annen undersøkelse har tatt opp syn og vurderinger på etter- og videreutdanning blant medlemmer i LO. (AOF/OPINION Oslo 1998) Undersøkelsen er basert på telefonintervjuer av et representativt utvalg på 1000 medlemmer i LO-forbundene.

Undersøkelsen viste at ordningen er rimelig godt kjent blant LO-medlemmene. 66 prosent hadde hørt om ordningen. Andelen som kjente ordningen var høyest i industri (72 prosent) og i kommunal sektor (74 prosent), og lavest innen staten (52 prosent)

Av dem som har hørt om ordningen har 20 prosent avlagt fagprøve etter §20. Innen industrien var tallet hele 28 prosent. Totalt har altså 20 prosent av LO-medlemmene i industrien avlagt fagprøve etter §20.

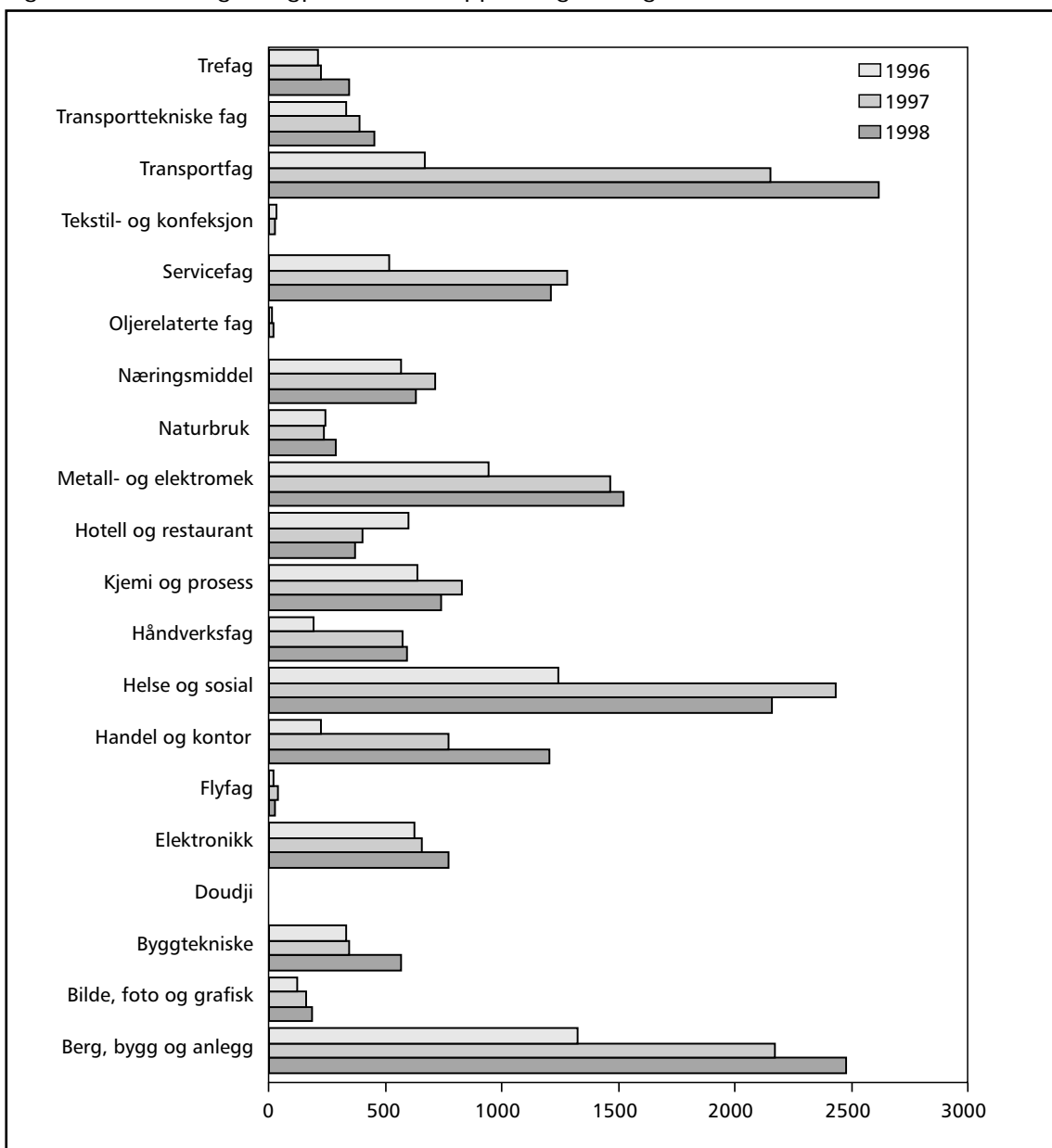
Undersøkelsen viste også at mange er interessert i å benytte ordningen. 24 prosent av dem som hadde hørt om ordningen vurderte eller hadde vurdert å benytte den. 25 prosent av LO-medlemmene oppga at de vil være interessert i teoriopplæring til fagprøve etter §20. Dette var omtrent like mange som de som oppga at de kunne være interessert i opplæring på universitets- og høghskolenivå.

Undersøkelsen viste også at mange føler behov for dokumentasjonsordninger. 45 prosent av LO-medlemmene oppga at de i stor (27 prosent) eller noen (19 prosent) grad har fått kunnskaper gjennom det daglige arbeidet som de mente de burde fått dokumentert formelt, og at dette sannsynligvis ville hatt betydning i forhold til lønn og karriere.

² Yrkesteori før Reform 94.

Kort sagt: begge disse undersøkelsene viser at ordningen er godt kjent og mye brukt i norsk arbeidsliv, og at spesielt de bedriftene som er organisert i NHO og arbeidstakere i LO har en klart positiv holdning til ordningen. Når disse to organisasjonene har gått sammen om å motsette seg de endringene av ordningen som kom i forbindelse med Reform 94, er det helt tydelig at de har sine medlemmer bak seg.

Figur 1 Antall avlagte fagprøver etter opplæringsråd og år

3 Hva forteller statistikken?

Fra KUF har vi fått adgang til fylkesarbeidskontorenes rapporter over antallet som har gått opp til fagprøve etter §20 i perioden 1.1. 1997 til 1.10. 1998, fordelt på fag, årstall og hvorvidt de har bestått prøven eller ikke. Fagene er videre sortert etter fagopplæringsråd og studieretning ifølge Reform 94.

Disse rapportene viser at i denne perioden gikk 39 900 personer opp til fagprøve etter §20. Av disse var det 35 850 som besto. «Strykprosenten» var altså på 10,2. Det er ingen opplysninger om det var teori eller den praktiske prøven kandidatene har strøket i. Det er mulig at det er eksempler på begge deler, men siden – som vi skal se seinere – mange fylker ikke registrerer folk som kandidater før de har avlagt teoriprøve, er det grunn til å tro at flesteparten av de som i denne sammenhengen er regnet som kandidater som ikke har bestått, har strøket i den praktiske prøven. Vi vil videre i dette notatet konsentrere oss om de 35 850 som har bestått.

Antallet avlagte prøver var 8840 i 1996, 14 900 i 1997 og 12 100 de første ni månedene i 1998, noe som på årsbasis skulle tilsi 16 150³. Fra et normalår på cirka 7000⁴, økte altså antallet avlagte fagprøver etter §20 til cirka 9000 i 1996 videre til 15–16 000 i 1997 og 1998.

For å forstå hvor mye dette er, bør man sammenlikne tallet med størrelsen på årskullene i den norske befolkning, som naturligvis varierer, men som i gjennomsnitt er omtrent 60 000. Dersom vi normalt – hvert år – skulle utdanne 15 000 etter §20, ville cirka 25 prosent av den norske befolkning få sin yrkesutdanning på denne måten. Dette viser temmelig klart at situasjonen de siste åra har vært unormal, og at det er dekning for påstanden om at søkningen om å avlegge fagbrev på denne måten eksploderte. Til og med en «normalsituasjon» med 7000 per år – det vil si cirka 12 prosent av årskullene – er et ganske høyt tall, og det er vanskelig å ha noen sikker formening om behovet for denne ordningen på langt sikt.

Figur 1 viser hvordan fagprøvene fordeler seg på de ulike faggruppene. Vi ser at det er tre grupper som skiller seg klart ut. Det er berg-, bygg- og anleggsgfag, helse- og sosialfag og transportfag. Til sammen utgjør disse tre områdene nesten halvparten (45 prosent) av de avlagte fagprøvene i 1997 og 1998. Undersøker vi hvilke yrker dette dreier seg om, finner vi at innen helse- og sosialfag dreier det seg om omsorgsarbeidere og barne- og ungdomsarbeidere. Innen transportyrkene er omtrent alle (97 prosent) yrkessjåførere. Innen gruppen berg-, bygg- og anleggsgfag er det en større spredning på flere fag, men de største områdene er anleggsmaskinførere og tømrere, som til sammen utgjør 63 prosent av de avlagte fagprøvene.

³ Antallet er estimert helt enkelt som Årsestimat = (Antallet de 9 første månedene)/9*12.

⁴ Buerutvalget.

Spør vi oss så hvorfor det er akkurat innenfor disse yrkene det avlegges flest fagprøver, er trolig forklaringen av ulik art. Omsorgsarbeidere og barne- og ungdomsarbeidere er nye fag, og forklaringen er trolig rett og slett at ufaglærte som har lang og variert praksis innen disse områdene har fått mulighet til å ta fagbrev. Tilsvarende finner vi for servicefagene, hvor alle som har avlagt fagprøve er renholdsoperatører. Det ser også ut som om det er et økende antall som avlegger prøve innen andre nye fag, som butikkfaget og kontorfaget.

For yrkessjåførene er trolig krav til formalkompetanse (EU-regler) en vesentlig beveggrunn. Det samme kan være forklaringen innen berg-, bygg- og anleggsgfagene, der det er kommet økte krav til formalkompetanse (f.eks. den nye plan- og bygningsloven).

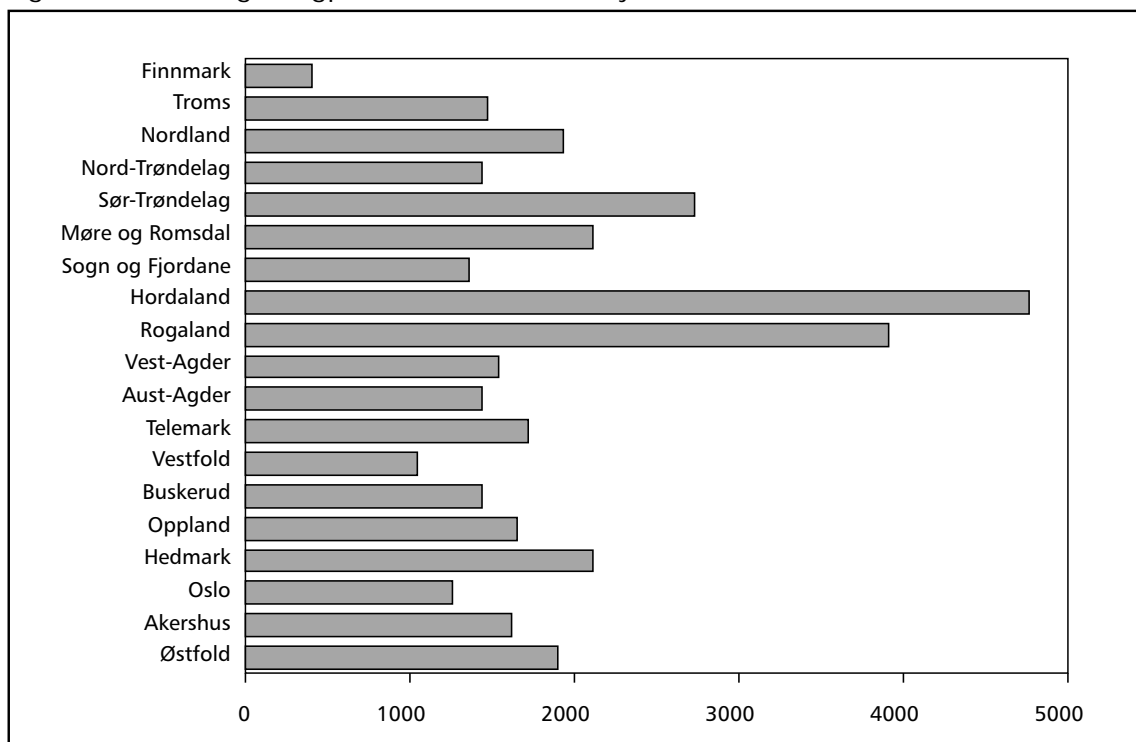
Det har også vært en markert økning i metall- og verkstedfagene. En grunn til dette kan være udekket etterspørsel etter arbeidskraft med disse kvalifikasjonene.

Forskjeller mellom fylkene

Statistikken viser at det er stor forskjell mellom fylkene, fra 411 avlagte fagprøver i rapportperioden i ett fylke, til 4781 i et annet.

Nå er det stor forskjell på befolkningen – og dermed antallet arbeidstakere – i norske fylker. Antallet arbeidstakere varierer fra 230 000 i Oslo til 55 000 i Finnmark. Det er også store forskjeller i utdanningsnivået i fylkene. I Oslo har cirka 50 prosent av arbeidstakerne utdanning på universitets- og høyskolenivå. I nesten halvparten av fylkene er andelen med utdanning på dette nivået under 25 prosent, og siden §20 er en ordning som i første rekke retter seg mot ufaglært arbeidskraft, vil det være mer naturlig å sammenlikne antallet som

Figur 2 Antall avlagte fagprøver etter §20 etter fylke

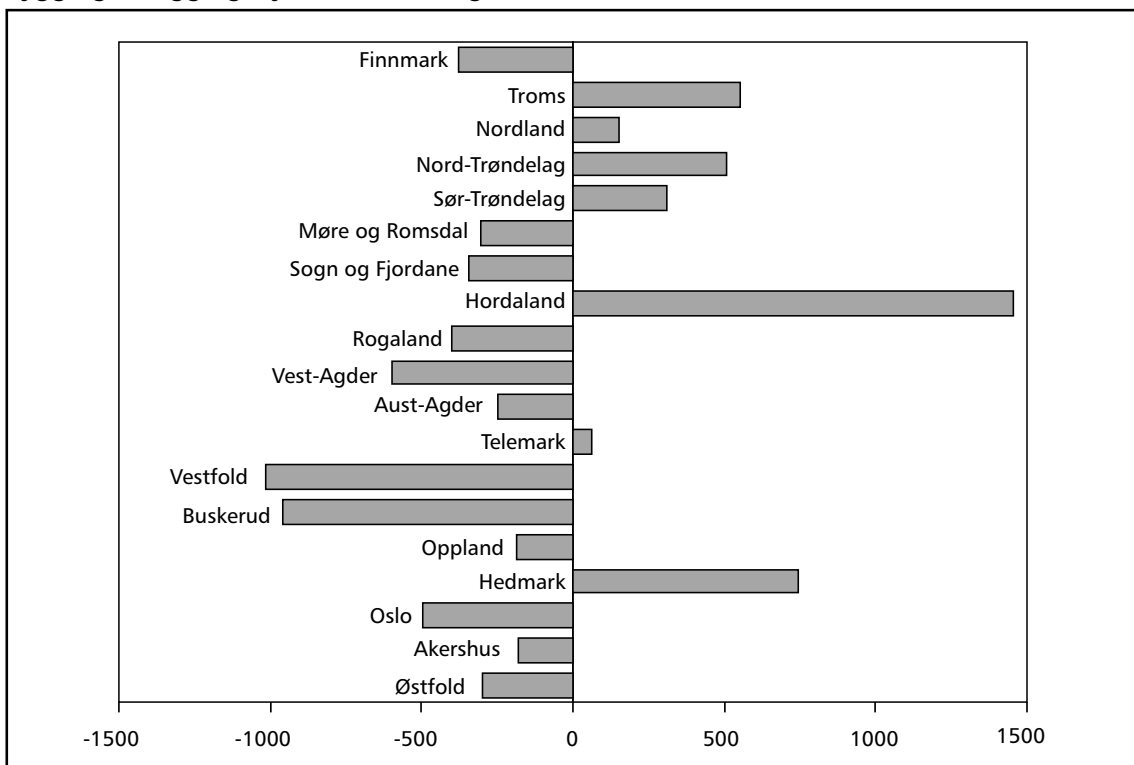

har tatt fagbrev etter §20 med antallet arbeidstakere som har lav utdanning. Korrelasjonen mellom antallet arbeidstakere med lav utdanning og antallet av §20-kandidatene er .60.

Fagopplæringsystemet har tradisjonelt vært rettet mot industri- og håndverksfag. Andelen av sysselsettingen innen industri, bygg og anlegg og oljevirksomhet varierer også mye fra fylke til fylke. Korrelasjonen mellom antallet ansatte inne industri og antallet avlagte §20-prøver er .80 – altså sterkere enn den vi finner mellom antall fagprøver og antall med lav utdanning. Dette viser at til tross for innføringen av nye fag, og den sterke veksten i bruk av denne ordningen i privat og offentlig tjenesteyting, er fagopplæringsystemet fremdeles sterkt preget av industri og håndverk.

Dersom vi tar med flere trekk ved arbeidsmarkedet i fylket, vil sammenhengen mellom antallet arbeidstakere og strukturen i arbeidsmarkedet bli enda klarere. Faglært arbeidskraft er lite brukt i staten, og vi finner her forholdsvis få ansatte med avlagte fagbrev etter §20. Samtidig vil vi finne at fylker med mange statsansatte gjerne omfatter administrasjonss-

Figur 3 Avvik fra forventet⁵ antall av avlagte §20-prøver, gitt antall ansatte innen industri, bygg og anlegg og oljevirksomhet, og antallet statsansatte

⁵ Forventet er estimert ved hjelp av lineær regresjon. Partiell korrelasjon mellom antall §20-kandidater og antall ansatte innen industri er .847, og mellom fagprøver etter §20 og antall statsansatte - .459.

tre. Dette gjelder særlig Oslo og området omkring Oslo. Dersom vi anslår antallet avlagte fagbrev etter §20 på grunnlag av antall ansatte innen industri bygg og anlegg og oljevirk-somhet og antall statsansatte, vil vi kunne forklare så mye som 72 prosent av forskjellene mellom fylkene. Med en mer detaljert måte å beskrive arbeidsmarkedet i fylket på, ville vi trolig kunne forklare enda mer av forskjellene.

Figur 3 viser avvikene fra det vi skulle vente ut fra arbeidsmarkedet i fylket, og faktisk antall avlagte fagbrev. Hvor mye av disse avvikene som kan forklares ved andre trekk ved sammensetningen av arbeidstakerne i fylket, vet vi lite om, men sammenhengen mellom antallet fagbrev og antallet og typen arbeidstakere i fylket er såpass sterk, at vi må kunne konkludere med at de forskjellene vi ser i figur 2 i hovedsak skyldes ulik etterspørsel etter muligheten til å få fagbrev på denne måten, og ikke hvordan ordningen blir organisert og praktisert i det enkelte fylket.

4 Praksis og vurdering i fylkene

Hvordan praktiseres ordningen?

Intervjuene av fagopplæringsjefene fant sted ved årsskiftet i desember 1998 – altså etter at fagopplæringsjefene var informert om at det ikke skulle kreves eksamen i allmennfag i forbindelse med fagprøver etter §20, og om at de gamle yrkesteoretiske kursene skulle erstattes av den yrkesteoretiske delen av VK1 for de ulike fagene (se nedenfor). På spørsmål om hvordan de vil praktisere ordningen, svarer de hvordan praksis er lagt opp etter denne beslutningen.

I intervjuet ble det spurt om forskjellige ved sider ved dette arbeidet:

- Hvordan arbeidet med §20-kandidatene var prioritert i forhold til andre oppgaver.
- Hvilke former for utadrettet informasjon og påvirkningsarbeid de utfører.
- Hvordan praksis dokumenteres.
- Hvordan teoriprøven er plassert i godkjeningsprosessen.
- Hvordan den praktiske prøven blir gjennomført.
- Hvordan arbeidet omkring den praktiske prøven kontrolleres, eller kvalitetssikres.

På spørsmålet om prioritering svarer de aller fleste arbeidet med lærlingene med rettigheter etter Lov om videregående opplæring (Reform 94). To av kontorene gjorde det motsatte, og ett av kontorene prioriterte arbeidet med §20 innen enkelte av de nye fag høyt. Flere understreket imidlertid viktigheten av dette arbeidet og viste til temmelig stor aktivitet i forbindelse med denne ordningen, selv om mange påpekte at den store pågangen av §20-kandidater hadde skapt et stort press på virksomheten.

De færreste hadde hatt spesielle aksjonsplaner eller kampanjer for å få folk til å benytte ordningen. De henviser til generell kunngjøring og informasjonsvirksomhet overfor bedrifter og publikum. De fleste mener at ordningen er godt kjent og at den «selger seg selv», og flere gir inntrykk av å være mer opptatt av å mestre den større tilstrømmingen enn å stimulere etterspørselen ytterligere. Enkelte fylker har imidlertid hatt utadrettede virksomheter mot kommunene og bedriftene, både for å få satt i gang arbeidet med de nye fagene og for å få bedriftene til å benytte ordningen som et ledd i bedriftenes interne kompetansevirksomhet. Et fylke gir klart uttrykk for §20-ordningen som en form for strategi for å bygge opp fagopplæringsvirksomheten i fylket, og svarer at for å stimulere lærlingopptaket, og for å utdanne fagarbeidere til prøvenemnder og andre aktiviteter som er nødvendig for å få gjennomført Reform 94, trenger man flere fagarbeidere og større oppmerksomhet og verdien av deres kompetanse. Arbeid med §20 er et middel til å få i gang en slik prosess.

Selve saksgangen består av tre ledd: arbeidstakeren sender inn en søknad, og legger ved attester som dokumenterer praksis og eventuelt avlagt eksamen i teorikurs. Dersom søkeren ikke har avlagt teorikurs, vil vedkommende avlegge eksamen (VK1). Den praktiske prøven overlates til et samarbeid med prøvenemndene. I tillegg betaler kandidaten et gebyr. Godkjenning av praksis skjer stort sett ved at kontoret går gjennom attestene. Praksis her ser ut til å variere noe. En fagopplæringsjef understreker viktigheten av å ha en liberal holdning til denne dokumentasjonen, en annen sier at i hans fylke er halvparten av søknadene så mangelfulle at man må be om tilleggsopplysninger. Noen fylker viser til bedriftsrettet aktivitet for å informere om krav til attestasjon, og på den måten skape et bedre vurderingsgrunnlag. Ett fylke krever praksis fra godkjent lærebedrift, noe som ifølge loven ikke er nødvendig. Bedriften der den praktiske prøven skal gjennomføres, må imidlertid være godkjent som lærebedrift.

Den praktiske prøven skjer ved at kandidaten blir henvist til en prøvenemnd. Prøvenemnda er oppnevnt av fylket, og består to av erfarne og aktive utøvere av faget.

Rekkefølgen av de forskjellige leddene, og hvor strenge godkjenningsrutinene er, varierer noe. En av fagopplæringsjefene understreket viktigheten av fleksibilitet i dette arbeidet. Man kunne for eksempel gå opp til praktisk prøve før man avla eksamen i teori og dermed hadde avlagt hele fagprøven. De fleste krever imidlertid at eksamen er bestått før kandidatene sendes videre til prøvenemndene. Siden eksamen i VK1-kursene bare avholdes to ganger i året, vil dette kunne forsinke saksgangen en god del. Flere ga greit uttrykk for at dette passet dem bra fordi søkermassen og arbeidsoppgavene var så store. Den strengeste varianten krevde både avlagt VK1-eksamen og betalt gebyr før man begynner saksbehandlingen i forbindelse med godkjenning av attestene, og begrunner det med at man på den måten slipper å bruke ressurser på «unødvendig servicearbeid», mens andre klaget over «lite gjennomtenkte» søknader. Det vanlige er at man krever at eksamen i teori er avlagt før man registrerer søkeren som kandidat, og sender han – eller henne – over til prøvenemnda.

Prøvenemndene blir skolert av fagopplæringskontoret og arbeider stort sett etter en forholdsvis standardisert prosess eller dialog-modell som de beskriver med stikkordene «*planlegging, gjennomføring og vurdering*». Valg av prøvebedrift, utforming av prøven, gjennomføring av den og vurdering av resultatet blir altså overlatt til et samarbeid mellom kandidat og prøvenemndene.

Vurderingen av prøvenemndene er at de stort sett gjør et godt arbeid, selv om enkelte av kontorene hevder at erfaringene varierer. De mest konkrete innvendingene mot dem er snarere at de har vært lite villig til å tilpasse seg nye arbeidsmåter og godta endringene i systemet, enn at de ikke holder mål faglig sett.

Det blir ikke gjennomført systematiske vurderinger og kontroller av prøvenemndenes arbeid. Den kontrollen som skjer gjennom opplæringen og de rutineene man skal arbeide etter. De fleste viser til at det er rimelig få klager på nemndenes arbeid. Et kontor prøver å unngå «tendenser til kameraderi» ved å sørge for at kandidatene og medlemmene av prøvenemnda ikke kommer fra samme bedrift.

Mer enn halvparten av svarene gir klart uttrykk for at man gjennom saksbehandlingsreglene søker å skjerme seg mot den sterke pågangen av søkere, og mange av kontorene har køer av søkere som hadde søkt før 1.1. 1998. Bare tre kontorer svarte at de ikke hadde køer. Flertallet sier imidlertid at køene er i ferd med å bli mindre.

Dersom vi prøver å se variasjonene i kontorenes arbeid i sammenheng med de variasjonene som kandidatstatistikken viste, ser det ut som om det som betyr mest for resultatet er hvor aktive kontorene er overfor bedriftene. Det er likevel ikke lett å se noen klare mønstre i forholdet mellom hvordan man beskriver arbeidsmåten, og antallet kandidater. Dette kan skyldes at man har endret praksis i den perioden vi har statistikk over, eller at forskjellene i enda sterkere grad skyldes forskjeller på søkersiden enn det vi fant ved gjennomgang av statistikken.

Interesse fra arbeidsgiverne

Fagopplæringssjefene rapporterer varierende interesse for bruk av §20-ordningen, men hovedinntrykket er at variasjonene går fra en forholdsvis passiv holdning til stor interesse og aktiv bruk av ordningen. Inntrykket som blir rapportert er at både bruk av ordningen og motivene bak varierer mellom ulike næringer og sektorer. Enkelte mønstre ser ut til å være typiske:

1. Olje- og offshoresektorene viser stor interesse for ordningen, og mange av selskapene har organisasjon og økonomi til egenaktivitet rettet mot §20-ordningen. Inntrykket som blir rapportert er at motivene i stor grad skriver seg fra de typiske kravene til kompetanse, sikkerhet, kvalitet og dokumentasjon i forbindelse med ulike former for anbudskonkurranse som stilles til aktiviteten innen denne sektoren.
2. Prosessindustrien blir nevnt av flere. Interessen ser ut til å være knyttet til kvalitetssikring, mobilitet i arbeidstokken og rekruttering.
3. Flertallet nevner transportnæringen – både offentlig og privat – som en viktig bruker. Motivene som nevnes er flere. EU-krav til internasjonal transport nevnes. Også andre former for kompetansekrav til transportyrkene blir nevnt. En stor del av kandidatene fra transportyrkene ser ut til å komme fra offentlig sektor.
4. De fleste nevner bygg- og anleggsgagene. Disse fagene omtales gjerne som tradisjonelle fag, og inntrykket er at en del bedrifter søker å sikre seg mot økende kompetansekrav ved å oppgradere arbeidstakerne til fagarbeidere. Det er i denne sammenheng verdt å

merke seg at den eneste statlige institusjonen som er nevnt som aktiv bruker av ordningen, er Statens Vegvesen.

Innen enkelte av disse yrkene – for eksempel anleggsmaskinførere – vil det dessuten være et ganske stort innslag av selvstendige næringsdrivende som trenger formell utdanning.

5. Flere utkantfylker nevner verkstedindustrien som aktiv bruker av ordningen. Motivet her kan være at man bruker §20-ordningen for å skaffe seg fagarbeidere innen deler av arbeidsmarkedet der tilgang på faglært arbeidskraft generelt er vanskelig.
6. Kommunesektoren spiller en spesiell rolle. Sektoren er stor – omtrent 25 prosent av lønns-takerne i landet er ansatt i kommunal eller fylkeskommunal virksomhet, og flere av de fagene som er lagt inn under lov om fagopplæring etter 1990 – som omsorgsarbeider og barn- og ungdomsarbeider – er knyttet til denne sektoren.

Kommunesektorens holdning til §20-ordningen har ifølge fagopplæringsjefene variert betydelig. På den ene siden har vi fylker som har laget egne aksjoner for å få fram flest mulig kandidater. På den annen side har vi fylker som ifølge fagopplæringsjefene har hatt en skeptisk holdning til denne ordningen. De fleste rapporterer imidlertid at holdningen stort sett har utviklet seg i positiv retning. Flere nevner samarbeid – eller press – fra arbeidstakerorganisasjonene som en årsak til dette.

De aller fleste fylkene nevner kommunesektoren som en av de største brukerne av ordningen. Det ser også ut som om det er de største kommunene som har satset sterkest på dette området. De fleste framholder økt lønn som det viktigste motivet for at ansatte i kommunesektoren ønsker å ta fagbrev etter §20. Flere viser til at dette har vært et strids-spørsmål, og at uklarhetene omkring lønn og fagarbeiderstatus har redusert interessen for ordningen fra de ansattes side.

7. Ellers nevnes de nye fagene – spesielt renholdsoperatørfaget. Inntrykket er at kandida-tene i dette faget i første rekke er fra offentlig sektor, men flere påpeker at også renhol-dere fra private selskaper har meldt seg opp og tatt fagprøve. Handels- og kontorfagene nevnes av enkelte fylker, men inntrykket er at disse fagene henger noe etter de andre nye fagene.

Fagorganisasjonenes rolle

Fagorganisasjonene innen et fylke har flere påvirkningskanaler når det gjelder spørsmål om fagopplæring generelt og bruk av §20 spesielt.

1. Lokale organisasjonsledd kan ta opp spørsmål med arbeidsgiver om hvordan bedriften skal benytte de mulighetene som fagopplæringssystemet gir. Ved større bedrifter innen olje, prosessindustri, verkstedindustrien og i større kommuner er dette ikke uvanlig.
2. Klubber og foreninger kan ta opp spørsmål med LO-sekretærene eller representanter, Y-nemndene eller opplysningsorganisasjonene.
3. Klubber eller foreninger kan ta opp spørsmål direkte med fagopplæringskontoret.

Fagorganisasjonene kan altså både virke som pådrivere på etterspørselssiden, og påvirke tilbudet gjennom egen deltagelse i fagopplæringssystemet.

Hvor stor denne aktiviteten er totalt har vi liten oversikt over, men inntrykket er at organisasjonenes viktigste bidrag har vært å stimulere etterspørselen gjennom ulike former for informasjonsaktiviteter. Fagopplæringssjefene vil i første rekke ha kjennskap til direkte kontakt med fagopplæringskontoret, og den kontakten som blir formidlet gjennom nemndene. På spørsmål om hvilken rolle fagorganisasjonene spilte i forbindelse med bruk av §20-ordningen, var det derfor mange av fagopplæringssjefene som ga uttrykk for at de bare i begrenset grad hadde kjennskap til dette.

Svarene vi fikk kan grovt inndeles i seks forskjellige kategorier.

1. Åtte av kontorene ga uttrykk for at fagorganisasjonene generelt spilte en positiv rolle, og at forholdet mellom partene var rimelig preget av et positivt samarbeid.
2. Fem av kontorene svarte at det først og fremst var organisasjonsleddene innen enkelte forbundsområder som var aktive. Eksempler på dette var Kjemisk forbund i Telemark og NEKF i Finnmark.
3. Ikke alle har et like positivt syn på fagorganisasjonenes aktivitet på dette området. Et kontor var av den oppfatning at fagforeningene hadde vært mest opptatt av å få folk til å utnytte mulighetene til å gå opp etter «gammel ordning», og at de i den sammenheng hadde spredt misvisende informasjon om hva omleggingen ville innebære. Et annet kontor hevdet at organisasjonene hadde vært relativt aktive, men virket som bremsekloss på gjennomføringen av Reform 94 ved at de var mer opptatt av å prioritere bruk av §20-ordningen framfor oppretting av ordinære lærlingplasser.
4. To kontorer hevder at kontakten mellom fagorganisasjonene og fagopplæringskontoret begrenser seg til klager over at saksbehandlingen går for seint.
5. Et kontor var av den oppfatning at aktiviteten hadde vært større enn ønskelig når det gjaldt å motivere folk til å melde seg opp, og i prosessen med å oppnevne prøvenemnder. Det ble imidlertid hevdet at dette hadde bedret seg de siste åra.
6. Et kontor svarte at oversikten over dette var svært begrenset, men at inntrykket var at det hadde vært liten pågang fra bedrifter og arbeidstakere overfor kommunen.

Ellers nevner mange av kontorene kontakten med NKF (ti kontorer) og FF (fire kontorer). At så mange nevner disse forbundene, kan skyldes flere forhold. De er de største forbundene, og de har en sterk stilling innen Y-nemndene. FF organiserer mange av de tradisjonelle fagene både innen verkstedindustrien og bygningssektoren. NKF har en spesiell rolle både fordi kommunene er deres arbeidsgivere og at de derfor har et nærmere forhold til kommunale virksomheter enn andre forbundsområder, og fordi, som vi har sett, mye av utviklingen innen det nye fagarbeidersystemet har skjedd i kommunal sektor.

Sammenfatningsvis kan vi si at selv om synspunktene varierer, peker hovedtyngden av svarene på at fagorganisasjonenes aktivitet i forhold til fagopplæringssystemet er stor, og i hovedsak blir betraktet som positiv. Videre gir svarene inntrykk av at forholdet mellom partene på fylkesnivå er preget av rimelig stor enighet på samme måte som det må kunne sies om forholdet på nasjonalt nivå.

Generell vurdering av ordningen

Fagopplæringsjefene har overveiende en positiv holdning til ordningen, og flertallet gir uttrykk for at den er svært viktig. I synet på verdien av allmennfag er flertallet kritiske, men en tredjedel av fagopplæringsjefene gir uttrykk for at det også bør stilles krav på dette området.

De fleste er positive til en tilnærming av §20-ordningen og bruk av den yrkesteoretiske delen av VK1. I forhold til den konflikten som har oppstått mellom næringsliv og fagbevegeelse på den ene siden og utdanningssystemet på den andre, står et klart flertall av fagopplæringsjefene på utdanningssystemets og skolemyndighetens side. Flere uttaler seg kritisk til de synspunktene som kommer fra NHO og LO og til den rollen disse organisasjonene spiller både i den generelle utdanningspolitiske debatten, og i arbeidet i det enkelte fylket. Inntrykket er at fagopplæringsjefene snarere ser seg som en del av det ordinære utdanningssystemet enn som lederne for et sekretariat for et trepartssamarbeid om yrkesutdanning for arbeidslivet.

§20-ordningen blir i mange sammenhenger omtalt som et dokumentasjonssystem. Samtidig har den alltid inneholdt et element av kompetanseheving, og mange av fagopplæringsjefenes synspunkter på ordningen går i retning av å stille større krav til denne siden av ordningen.

5 Årsaken til eksplosjonen

Hvis vi setter sammen disse forskjellige mønstrene til en form for modell, kan vi peke på følgende faktorer.

Privat sektor

- a) I privat sektor har det i 90-åra vært en økende interesse for kompetanseutvikling i næringslivet.
- b) Interessen har i sterk grad vært rettet mot en heving av den formelle kompetansen. Dette skyldes både at formalkompetanse i økende grad blir brukt som signal i konkurranse om kontrakter av ulik art, og at man har sett for seg både internasjonale og nasjonale reguleringer hvor dokumentasjon av kompetanse spiller en avgjørende rolle
- c) Fra midten av 90-åra ble konkurransen om arbeidskraft sterkere, og flere industrier har sett tilbud om utviklingsmuligheter som et viktig element i denne konkurransen.
- d) Når Reform 94 truet med å gjøre mulighetene til å oppgradere arbeidstokken vesentlig vanskeligere enn de tidligere hadde vært, var svaret fra privat sektor å utnytte mulighetene mens de ennå fantes. Både bedriftene og organisasjonene – NHO og LO – har vært pådrivere i denne prosessen. Til sammen kan dette forklare den store interessen for å utnytte §20 i privat sektor.

Offentlig sektor

I offentlig sektor var situasjonen en annen. For at det i det hele tatt skulle være mulig å gjennomføre Reform 94, måtte det etableres et stort antall (7000) lærlingeplasser (Pape 1993) – spesielt innen kvinneyrkene. Dette forutsatte i sin tur at det kunne etableres et omfattende organisatorisk apparat med instruktører, prøvenemnder og andre ordninger. Dersom disse ordningene skulle bemannes av fagarbeidere som tidlig i 90-åra ikke fantes, var en omfattende satsing på uteksaminering av fagarbeidere på grunnlag av §20 det mest nærliggende. Flere kommuner og fylkeskommuner, og i sterk grad den største fagorganisasjonen i kommunesektoren, har vært pådrivere i denne prosessen, og selv om det fremdeles gjenstår en rekke problemer, kan det se ut som om man har oppnådd dette i større grad enn det de mest skeptiske trodde man ville gjøre.

Ekspløsjonen i bruk av §20-ordningen hadde altså sin bakgrunn i Reform 94 både i privat og offentlig sektor, selv om motivene var forskjellig i de to sektorene.

6 Hvordan blir §20-ordningen i framtida?

Utvalget som ble nedsatt for å legge fram forslag til en etter- og videreutdanningsreform la fram sin innstilling i oktober 1997 (NOU 1997: 25). I denne sammenheng ble behovet for system og metoder for dokumentasjon av realkompetanse understreket, og erfaringene med §20-ordningen påpekt som interessante og verdifulle. Debatten som fulgte, styrket kritikken av de endringene i reglene for gjennomføring av §20 som ble foreslått i forbindelse med Reform 94.

I løpet av våren og høsten 1998 hadde LO og NHO flere felles møter med undervisningsministeren for å komme fram til en løsning som tok vare på det verdifulle ved §20-ordningen. I løpet av høsten 1998 kom man fram til enighet om at man ikke skulle kreve at §20-kandidatene måtte avlegge eksamen i allmennfag.

Videre ble LO, NHO og undervisningsministeren enige om at man skulle arbeide videre med spørsmålet om den yrkesteoretiske delen av fagprøven for §20-kandidater ved å la opplæringsrådene vurdere ordningen med bruk av den yrkesteoretiske delen av VK1 for de fag som ligger under det enkelte råd. Dernest at RFA skal vurdere spørsmålet, for deretter å gi sitt råd, og at departementet så fatter sin endelige beslutning i spørsmålet i samråd med LO og NHO.

I departementets innstilling til Stortinget⁶ sier de:

«Å innføre de samme kravene til felles allmenne fag for §20-kandidater vil ganske klart oppleves tungt for mange voksne som har mangelfulle forkunnskaper i disse fagene. Forslaget i NOU 1997: 25 går derfor inn for at det skal være andre krav til fagbrev/

⁶ St.meld. nr. 42 (1997–98).

svennebrev for §20-kandidater enn for lærlinger, men at de likevel skal ha det samme fag-/svennebrevet.»

På den annen side kan det innvendes at det ikke er sikkert at arbeidslivet eller den enkelte §20-kandidat på noe lengre sikt er tjent med dette. Kravene til framtidige fagarbeidere når det gjelder en del allmenne ferdigheter, blir stadig større. En for enkel løsning i dag kan skape problemer for den enkelte arbeidstaker og for arbeidslivet i morgen.

«...interessen for privatistordningen i fagopplæringen sterkt økende. Dette er positivt. Derfor kan det være hensiktsmessig ikke å endre kravene til privatistordningen på det nåværende tidspunkt, men vente til de som i dag er innstilt på å gå opp etter den gamle ordningen, har fått anledning til det. Det er derfor mye som taler for at dagens ordning føres videre.»

LO og NHO har videre foreslått at man skal starte et arbeid med å utvikle tilsvarende ordninger for fag som ligger utenfor lov om fagopplæring, en eksamensordning som er mer fleksibel og åpner for en mye raskere gjennomføring av fagprøven, og at studieorganisasjonene får rett til å gjennomføre de yrkesteorietiske prøvene.⁷

Kirke, utdannings- og forskningskomiteen i Stortinget avga sin innstilling 12. januar 1999.⁸ Komiteen mente at

«§20 ordningen er et godt eksempel på en dokumentasjonsordning som er av stor betydning i dagens system. Komiteen er enig i at ordningen skal fortsette. Det betyr at de som går opp etter §20, ikke skal måtte avlegge en egen prøve i allmennfag. Komiteen mener dessuten at det må legges til rette for alternative modeller for teoriopplæring. Arbeidsplassen er en viktig arena for denne delen av opplæringen. For flere oppleves et skoleliknende opplegg som et uoverstigelig problem. Komiteen mener derfor at utdanningsinstitusjonene og arbeidsplassene skal legge til rette for at denne delen av utdanningen skal kunne gjennomføres på arbeidsplassen. I tillegg til utdanningsinstitusjonene vil studieforbundene og fjernundervisningsinstitusjonene være viktige aktører i arbeidet med å utvikle ulike opplæringsmodeller på arbeidsplassen.»

Flertallet gikk videre inn for å fjerne prøveavgiften (gebyret). Stortinget behandlet saken 19. januar og vedtok å be

«regjeringen etablere et system som gir voksne rett til å dokumentere sin realkompetanse uten å måtte gå veien om tradisjonelle prøveordninger.»

Alt tyder altså på at §20-ordningen i framtida vil bli svært lik det den har vært tidligere, og at ordningen snarere blir en modell for andre dokumentasjonsordninger enn svekket gjennom krav til allmennfag og teori.

⁷ Brev fra LO og NHO til undervisningsministeren av 4. des. 1998.

⁸ Innst.S. nr 78 (1998–99).

Referanser

- AOF/OPINION (1998) *På rett spor – en undersøkelse om opplæring og utdanning blant LO-medlemmer og tillitsvalgte*. Oslo
- Briseid, O. (1995) «Comprehensive Reform in Upper Secondary Education in Norway: a retrospective view.» *European Journal of Education*, Vol. 30, No 3
- Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen, *Innstilling om kompetansereformen*. Innst.S. nr. 78 1998–99
- NOU 1997: 25, *Ny kompetanse. Grunnlaget for en helhetlig videreutdanningspolitikk*
- Pape, Arne (1993) *Kampen om kompetansen*. Fafo-rapport 148. Oslo: Fafo
- Reichborn, A., A. Pape og K. Kleven (1998) *Papir på egen dyktighet*. Fafo-rapport 245. Oslo: Fafo
- St.meld. nr. 42 1997–98, *Kompetansereformen*

§20 – Fagbrev gjennom dokumentasjon av realkompetanse i Norge

Forskningstiftelsen Fafo
Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
<http://www.fafo.no>

Fafo-notat 2000:6
Bestillingsnummer 639